

DAGENS FRÅGOR

Den 11 sept. 1939.

Nationalismen och bolsjevismen. Den 26 nov. 1936 undertecknades i Berlin det första avtalet i den serie av fördrag, som till sin upphovsman hade sedermera riksutrikesministern von Ribbentrop och som fått namnet Antikominternpakten. De båda fördragsslutande makterna voro Tyskland och Japan. I den samtidigt utfärdade tyska regeringskommunikén hette det bl. a.: »I detta avtal kommer det med all tydlighet till uttryck, att det blott rör sig om en defensiv åtgärd. Ty det är icke de båda höga fördragsslutande makterna, som utmanat den Kommunistiska Internationalen, utan den Kommunistiska Internationalen har genom en följd av provokationshandlingar, revolutionära upprorsförsök, anarkistiska omstörtning rörelser och samvetslösa, folkförstörande upplösningstendenser försökt att på det allvarligaste oro hela världen och störta denna i ett kaos, vars konsekvenser ej kunna överblickas.»

Den 6 nov. 1937 undertecknades i Palazzo Chigi ett protokoll, enligt vilket Italien anslöt sig till den tysk-japanska överenskommelsen; som en hövlighetsåtbörd fick Italien rangen av ursprunglig signatärmakt, trots dess dröjsmål ett helt år med att ansluta sig till det tysk-japanska avtalet. I början av året 1939 förklarade sig även Ungern genom utrikesminister Csaky berett att ansluta sig till pakten och vedervägrade därmed upprätthållandet av de diplomatiska förbindelserna med Sovjetunionen. Några dagar senare kom även Manchukuos accession, i samband varmed Japan i en officiell förklaring uttalade att Ungerns och Manchukuos anslutning föranleder till den berättigade förhoppningen att andra stater å sin sida skola ansluta sig. Senare kom även Franco-Spaniens anslutning, och i våras hoppades man i Tyskland, att flera stater — Portugal, Jugoslavien, Bulgarien m. fl. — skulle sluta upp vid axelmakternas och Japans sida. Även om dessa stater icke undertecknade avtalet, kunde de — enligt den andra av avtalets tre ganska intetsägande artiklar — inbjudas att vidtaga åtgärder i avtalets anda och bilda ett sympatisörstaternas block.

Redan när man för ett par år sedan började höra talas om Antikominternpakten och dess ideologiska frontbildning, betecknades den — icke minst av dess tillskyndare — såsom ett mellanfolkligt unicum. Sedan Tyskland och Ryssland den 22 augusti slutit sitt måhända mycket vittgående nonaggressionsavtal, har beteckningen fått en verklig och levande realitet. Särskilt förbluffad och moraliskt indignerad över händelsernas oanat snabba vändning synes signatärmakten i Yttersta Östern ha blivit och säkerligen förlorade Västerlandet det mesta av den moraliska kredit, det tilläventyrs ännu åtnjöt i Österlandet.

På partidagen i Nürnberg 1936 talade rikminister Goebbels över ämnet: Bolsjevismen i teori och praktik.

»Bolsjevismen — — — uppmobiliserar mot staten och dess bevarande idéer den undre värld som finnes inom varje folk. I bolsjevismen organiseras ett folks allra lägsta instinkter för att förgöra alla rasligt högvärdiga element. — — — I intet annat land är prostitutionen en så allmän företeelse som i Sovjetunionen. För att få bli kvar på sina platser måste de arbetande kvinnorna villfara sina överordnades alla skamliga förslag. I 'kvinnoparadiset' är kvinnan i ordets egentliga betydelse blott ett villebråd, som utlämnas åt de judiska sovjetlymlarnas godtycke. — — — Och nu kommer det otroligaste: Trots dessa uppenbara imperialistiska rustningar påstår ännu i dag bolsjevikpropagandan att Moskwa bedriver 'fredspolitik'! UdSSR, som på intet vis hyser några som helst expansionsplaner, upphäver alltid sin röst, då det gäller fredens bevarande! Med dessa ord ljuger Litvinov världen rakt i ansiktet. — — — För att i de västeuropeiska demokratiernas ögon framstå såsom harmlösa och borgerliga ha 'bolsjevikdiplomaterna', hur svårt det än kan ha varit, antagit skepnaderna av anständiga människor. För oss, som känna bolsjevismen, verkar det blott skrattretande att se hur många borgerliga statsmän, vilka ha rykte om sig att vara kloka, tro att bolsjevismen har uppgivit sina aspirationer på en världsrevolution, emedan dess diplomatiska representanter uppträda i frack och vit halsduk. — — — Detta är den bolsjevikiska ateismens sanna ansikte, vilken i andra länder förklarar sig beredd till kyrkligt samarbete. Bilden av de nunnelik, som uppgrävts ur gravarna i Barcelona, är en symbol för bolsjevismens skändande av allt heligt. — — — Detta är bolsjevismen, vilken såväl i teori som i praktik är en infernalisk världspest, som nödvändigtvis måste tillintetgöras och till vars utrotande varje ansvarskännande människa måste medverka.»

På rikspartidagen i Nürnberg 1937 talade rikminister Goebbels över ämnet »Sanningen om Spanien».

»Folk, som slöto ögonen för den särskilt på sistone kusligt snabbt tilltagande faran från den internationella bolsjevismen, skola en dag uppleva ett fruktansvärt uppvaknande ur denna narkos. Även den omständigheten, att vi tyska nationalsocialister såsom de mest medvetna och kompromisslösa förkämpar för den antibolsjevikiska världsfronten ännu i dag äro dömda att spela rollen av predikare i öknen, och predikare för döva öron, kan ej avhålla oss från att se tingen sådana de äro och kalla dem vid deras rätta namn. Ty även om den sig alltmer utbredande bolsjevikiska smittan i Europa skulle anställa än större skada än hittills, bör dock åtminstone en senare tids historieskrivning kunna fastslå, att vi tyska nationalsocialister icke hörde till dem, som i den allmänna begreppsförvirringen och begreppsupplösningen läto sig vilseföras av en hela världen omtöcknande farlig politisk sjukdomspropaganda eller i minsta mån avvika från den raka vägen. — — — Vi ha redan betonat, att äktenskapet mellan bolsjevismen och demokratien uppvisar helt oförklarliga, för

att inte säga perversa drag. — — — Om de ansvariga och framför allt om folken skulle förstå den dödliga sjukdom, som är i antågande, vore det intet tvivel underkastat att hela Europa som en man skulle resa sig för att avvärja den smygande pesten. — — — Judendomen, som erkänt och demaskerat sig som främsta bärare av den bolsjeviskiska världsrevolutionen, utgör ett asocialt och parasitärt element bland kulturfolken. — — — Oförskräckt vilja vi peka finger åt juden som denna fruktansvärda katastrofs inspirator, verkställare och utnyttjare, ty han är världens fiende, kulturernas tillintetgörare, folkens parasit, kaos' son, det ondas inkarnation, dekompositionens ferment, det mänskliga förfallets plastiska demon. — — — Att västerns liberalism sluter ögonen för denna fara, är blott ett tecken på dess nästan barnsliga naivitet. På den passar det goda tyska ordstävets in att blott de allra dummaste kalvarna själva välja sina slaktare. Det är sedan länge en demokratiens företrädesrättighet att överraskas av tingen och ingenting märka, förrän katastroferna komma som Guds gissel över folken. — — — Tyskland har vänt sig mot världsfjenden, och det skall en gång lyckas det att slå denna till marken slutgiltigt, det tro vi, det hoppas vi och det veta vi. Der Führer har stått upp som vår räddare. Om det efter 500 år ännu skrives historia, skall hans namn lysa bland västerlandets store. Ty han har under den fruktansvärdaste förlamning räddat Europa från den röda över svämningen. — — — Vi tacka vår Führer, som kallat oss till sina medkämpar i denna stora strid och först därmed gav vårt liv sitt egentliga innehåll och mål.»

På partidagen i Nürnberg 1936 berörde rikskansler Hitler även bolsjevikfaran. Han förklarade att han icke ville komma i någon annan närmare beröring med Ryssland än de givna politiska och ekonomiska internationella förbindelserna:

»Jag darrar för Europa vid tanken, vad det skall bli av vår gamla människoöverfyllda kontinent, om den asiatiska destruktiva världsåskådningen, med sin förstörelse av alla hittillsvarande värden, skulle bryta in och den bolsjeviskiska revolutionens kaos skulle segra. Jag framstår måhända för många europeiska statsmän som en fantastisk, i varje fall en obekvämlig varnare. Att jag i de bolsjeviskisk-internationella världsundertryckarnas ögon gäller för att vara en av deras största fiender är för mig blott en stor ära och rättfärdigar mitt handlande inför eftervärlden. — — — Jag tror, att detta (bolsjevismens) fördärv skall hålla sitt intåg i samma ögonblick som statsledningen skulle göra sig själv till en förbunden åt denna destruktiva lära. Jag ser ingen möjlighet att klargöra för den tyske arbetaren den mig så djupt oroande faran av ett bolsjeviskt kaos i Tyskland med dess olycka, om jag själv som nationens Führer skulle bringa mig i nära förbindelse med denna fara. — — — Jag tror icke, att en närmare beröring med en världsåskådning, som för folket är fördärvlig, för statsmannen kan vara nyttig. Ingenting skall kunna driva mig att gå en annan väg än den, som erfarenhet, insikt och förutseende utstaka.»

Vid en senare partidag i Nürnberg avgav rikskansler Hitler brage-
löftet att aldrig paktera med bolsjevismen, som »utan varje inskrän-
ning» framstod som dödsfienden. Motsättningarna mellan national-
socialismen och bolsjevismen kunde ej överbryggas. »De representera
tvenne världar, som blott kunna fjärma sig från men aldrig närma
sig varandra. — — — Här får det ej vara tal om något pakterande,
ty den fara, som hotar Europa, är akut och kan plötsligt (über Nacht)
bryta in som den fruktansvärdaste olycka över alla civiliserade
nationer. — — — Man kan inte anta, att bolsjevismen ändrat sina
metoder. Den är och förblir vad den alltid varit, en propaganda- och
revolutionsapparat, som åsyftar Västerlandets medvetna förstörelse.
Bolsjevismen är alla nationers och religioners och varje mänsklig
kulturs förklarade fiende. — — — Den som pakterar med bolsjevismen,
är av denna dömd att gå under.»

Reflexionerna göra om någonsin sig själva. Möjligen vill man till-
lägga, att det pakterande, som den 22 augusti i Kreml skedde mellan
Stalin och von Ribbentrop, riktade sig främst mot Polen, d. v. s. det
land som genom Pilsudskis seger över bolsjevikarmén vid Warschau
1920 hejdade den hotande röda flodvägen över Europa — en seger
som av många betecknats såsom lika betydelsefull för Västerlandet
som Jan Sobieskis seger över turkarna vid Wien 1683.

— — —
Det icke minst betecknande för modern kabinettpolitik är att
Stalin — enligt de avslöjanden, som G. P. U.-agenten general Krivitski
gjort i våras i »Gringoire» och nu senast i Vecko-Journalen — all-
sedan den 30 juni 1934 och efter den tillit till Hitlers kraft, han då
vann, målmedvetet eftersträvat förbund med Tyskland, därvid han
sökt nå denna vänskap genom Litvinovs »antifascistiska» N. F.-politik
och genom den ryska radions till för kort tid sedan notoriska hetsande
mot Tyskland. Mottot för den kaukasiske diktatorn i Kreml synes ha
varit »ju större fiendskap, desto fortare vänskap». Med hänsyn till
de förut så oöverbyggliga ideologiska motsättningarna ter sig den
tysk-ryska pakten som den hittills största triumfen för den hämnings-
lösa statskonst, vars begrundare var florentinaren Nicolò Machiavelli.

Under fanorna. De omfattande militära inkallelser, som skett i samband
med den förstärkta försvarsberedskapen, ha utgjort det
första allvarliga eldprovet för icke blott vår nya försvarsordning
utan även för den nya försvarsvilja, som under de senaste åren vuxit
fram på alla inrikespolitiska fronter. Redan tidigare har man inom
ansvarskännande kretsar frågat sig: skall vårt ganska bortskämda
folk utan gnäll foga sig i de allvarliga förändringar av den dagliga
verksamheten, som en extra militärtjänstgöring medför? Av vad man
hittills tror sig veta, förefaller det, som om de inkallade själva med
jämnmood och gott humör funnit sig i det oundvikliga, även om pro-
fessionella kverulanter här liksom annorstädes städse låta sina miss-
nöjda röster göra sig hörda.

Emellertid torde det nu liksom 1914 gå dithän, att de inkallade — förutsatt att vi få leva i fred — småningom skaka av sig den allvarliga och förpliktande stämning, som den utrikespolitiska chocken i förstone utlöste, och falla in i mer vardagliga betraktelser över den militära tjänstgöringen och sina privata bekymmer. I samma mån som den yttre spänningen avtager och tjänsten får en monoton gång inträder en slags tomgång i maskineriet. Man känner sig avskuren från de sina och liksom bortglömd av samhället, fritiden synes odrägligt lång och en viss apati insmyger sig. Risk föreligger att härur kan uppstå ett missnöje, som från de inkallade sträcker sig även till de hemmavarande, att med ett ord den allmänna försvarsviljan undermineras.

Det är alltså erforderligt att genom lämpliga åtgärder söka förebygga detta och med alla medel trygga det förtroende för försvaret, som måste vara ryggraden i all värnkraft. Det gäller med ett ord att bevara truppens goda moral och låta den stora allmänheten förstå dels att de inkallades intressen böra bli tillvaratagna, dels att allmänheten själv har förpliktelser mot dem, som få offra sig i försvarets tjänst. Åtskilliga av hithörande problem ha ventilerats i det betänkande, som i november 1938 avgavs av de sakkunniga rörande den andliga vården inom försvarsväsendet. Med andlig vård ansågo de sakkunniga icke allenast den religiösa omvårdnaden utan utsträckte begreppet till att även omfatta en kulturell omvårdnad, sistnämnda uttryck fattat med ganska mångsidig innebörd. Den kulturella vården skulle enligt de sakkunnigas mening »hava till uppgift att under mobilisering och krig bidra till att stärka personalens motståndskraft under de oerhörda påfrestningar, som därvid möta. Denna uppgift skall förverkligas genom att söka giva innehåll åt personalens fritid medelst organiserad biblioteks- och föreläsningsverksamhet, distribution av tidningar, anordnandet av lämpliga förströelser m. m. samt genom att bistå och uppmuntra manskapet under personlig omvårdnad och vaket iakttagande av dess stämningar och förhållanden. Ävensom skola företrädarna för den kulturella vården utgöra ett på förtroende grundat förbindelseled mellan manskap och befäl samt genom lämplig propaganda stärka manskapets stridsduglighet och fosterlandskärlek.»

Vad som här säges har varit ett välbekant faktum i stormakternas arméer, där man ej försummat att genom en mer eller mindre intensifierad verksamhet — icke minst på propagandans område — fostra icke blott soldaterna utan även den stora allmänheten. Här i Sverige har man icke på allvar konfronterats med problemet men i dessa dagar tränger det sig obönhörligt även på oss. Det torde kunna sägas, att jordmänen i vårt land för närvarande är mycket gynnsam för en reglerad verksamhet på detta område. Ej blott hos de militära myndigheterna och övriga statsorgan utan även bland allmänheten själv kan man påräkna sympati för och ett kraftigt handtag åt dessa strävanden. Försvaret och folket äro numera liktydiga begrepp och medborgarandan tar sig frivilligt vackra uttryck, såsom när arbe-

tarna i en storindustri omedelbart vid igångsättandet av den förstärkta försvarsberedskapen enade sig att avstå en del av sin veckolön till i krigstjänst inkallade kamrater.

Det är emellertid av största vikt, att detta arbete planlägges med god takt och sunt omdöme, att man tar vederbörlig hänsyn till de psykologiska faktorerna och att man låter de rätta personerna handha verksamheten. Stelbenta, byråkratiska former passa icke här, utan här erfordras ett smidigt och naturligt förfarande med agerande personer, som ha hjärtat på rätta stället och förstå både den militära tjänstens villkor och individens civila livsbehov. Få de inkallade känslan av att de bli omvårdade och uppskattade, komma de att känna en inre resning i sinnet och komma lättare att fördraga dagens vedermödor. Den som ligger i militärtjänst har icke behov av pjunk och pjolt men har ett berättigat krav på att icke bli försummad och ställd utanför de vanliga välfärdsanordningarna.

Danzig och Gdynia. Av Versaillesfredens många diskutabla lösningar tillhör skapandet av fristaten Danzig och den polska korridoren dem, om vilka det — oberoende av känslostämningar och politiska ståndpunktstaganden — måste sägas att bakom låg ett allvarligt försök att verkligen lösa ett olösligt problem. Geopolitiska skäl talade för att det nya Polen fick utlopp via Weichsel till havet. Etnopolitiska skäl talade i samma riktning, enär befolkningen i korridoren utanför Danzigområdet torde till övervägande delen vara polsk (eller kasjubisk). Historiskt hade Danzig alltifrån medeltiden varit anslutet till Polen och vid dess sida tappert värt sig mot preussarna, när Polens andra delning genomfördes på 1790-talet och Danzig överfördes till Danzig; vid denna tid torde folket språkligt ha varit ungefär lika mycket polskt som tyskt med polska som folkspråket åtminstone kring staden. Utan tillgång till havet och utan Danzig skulle det genom världskriget befriade Polen ha avskurits från sin forna viktigaste förbindelseled, och säkerligen skulle fredsmakarna i Versailles i så fall fått uppbara kritik för att de vid omredigeringen av Europas karta underlätit att garantera den nya polska staten dess livsmöjligheter. Å andra sidan är det lika oomtvistligt, att Danzig sedan 1700-talet i utomordentligt hög grad germaniserats; med överväldigande majoritet motsatte sig dess befolkning 1919 lösgörelsen från Tyskland och officiellt flaggades på halv stång, när de sista tyska trupperna då avtågade. I detta hänseende har stämningen ej förändrats sedan Weimarrepublikens tid, fastän den rikstyska agitationen enormt intensifierats efter Hitlerrevolutionen i Tyskland och nationalsocialismens seger i området. Danzigs och korridorens avträdande sprängde också genom att beröva det egentliga Tyskland den direkta landförbindelsen med Ostpreussen en territoriellt sett otymplig kil in genom det tyska riket.

Skapandet av fristaten Danzig var ett försök att tillgodose både Polens vitala handelsintressen och samtidigt, genom fristatens vid-

sträckta autonomi, tillförsäkra den tyska folkmajoriteten ett skydd, jämförligt med Ålands- och Memelbefolkningarnas och starkare än övriga minoriteters i efterkrigsstaterna. När korridoren gjordes polsk låg det med hänsyn till staden Danzigs behov av uppland i fristatens eget intresse att den införlivades i det polska tullområdet; det kan nämnas, att det var England, som på fredskonferensen i Versailles motsatte sig det franska förslaget att utan någon fristatsställning införliva Danzig med Polen. Allt sammantaget låg det ett slags bevis för fristatskonstruktionens s. a. s. matematiska riktighet däri, att ingen av de bägge om Weichselmynningen rivaliserande makterna, ej ens Polen, kände sig nöjd med lösningen. Om dennas realpolitiska hållfasthet vet all världen sedan länge besked. Fristatsskapelsen har ej mäktat uthärda den politiska högspänningen och den tyska majoritetens fatalistiska känsla av att i Polen utgöra en nedtryckt minoritet. Här liksom annorstädes kan en utomstående näppeligen vara i stånd att klart skilja på vilka av centralregeringens klandrade gärningar, som kunna betecknas som övergrepp, och vilka som kunna betecknas som nödvärn. Nationalitetskänslans sprängkraft har återigen visat sina förödande verkningar, och med svärdet skall nu den gordiska knuten avhuggas. Vilken lösningen än må bli har det ännu en gång besannats att de geopolitiska synpunkterna, d. v. s. ett reglerande av ekonomiska och handelspolitiska intressen efter rationalistiska principer, ohjälpligt fallit till föga för nationalitetens krav i 1930-talets Europa.

Danzigstaten och de särskilda fördragen mellan fristaten och Polen ha nu fallit i spillror, sedan Förster proklamerat områdets införlivande i Stortyskland och den tyska riksdagen den 2 september godkänt en lag härom. De rättsliga grundvalarna för den förra fristaten ha alltså fått blott historiskt intresse. Däremot kan det vara skäl att dröja något vid rivaliteten mellan Danzig och Gdynia och diskussionen om huruvida Danzig förlorat på eller gynnats av fristatsskapelsen.

Det obetydliga landområde, i allt ungefär 1,800 kvkm, som fristaten omfattade, kunde omöjligt vara ett tillräckligt uppland för en stad av Danzigs storlek. Sedan århundraden har stadens intressesfär sträckt sig längs hela Weichsel, trots att denna före världskriget flöt genom både tyskt och ryskt område. När det nya Polen skapades, blev Weichsel praktiskt taget en polsk flod.

Efter de första svåra efterkrigsåren, då Polen också förde eget krig med bolsjevikerna och då nöden i Polen icke var mindre än i Danzig, började ett tydligt uppsving för Polens hamnstad. Polen gjorde allt för att driva upp sin export. En oväntad hjälp kom med den stora kolarbetarstrejken i England 1926. På en gång fick Polen nya marknader för sitt kol, och den sammanlagda exporten för alla varor över Danzig steg från 2 mill. ton 1925 till 5,6 mill. 1926. De sammanlagda in- och utförselsiffrorna över Danzig för alla varor visa motsvarande stegringar. År 1924 voro de 2,3 mill. ton, medan de 1928

voro uppe i 8,6 mill. Dessa och efterföljande år användes också för betydande utbyggningar av Danzigs hamn. Under den polska tiden har sålunda kajlängden vidgats med ungefär 50 procent; de mekaniska omlastningsanordningarna ha i hög grad ökats, likaså medelvattendjupet vid kajerna; hamnmagasinens yta har ungefär fördubblats och järnvägsspårens längd nära tiodubblats.

Men år 1928 betecknar också höjdpunkten för denna utveckling. Redan 1929 hade siffrorna för handeln över Danzig sjunkit till 8,5 mill. ton för att 1933 vara nere i 5,1 mill. Orsaken var icke blott den ekonomiska världsdpressionen utan även att Polens handel på utlandet hade minskats. Nu hade den nya hamnen i Gdynia börjat nyttjas.

Gdynias existens var sannolikt icke känd för fredsstiftarna i Versailles. Det var också helt naturligt. Gdingen, som det hette på tyska, var som bekant ett litet fiskläge strax norr om fristaten Danzigs gräns, inom det relativt smala område, där Polen självt via korridoren når havet. Gdynia och dess hamn är, kan man säga, en konstgjord produkt och hamnbygget ett resultat av en högt utvecklad ingenjörskonst. De naturliga förutsättningarna för anläggandet av en hamn av Gdynias storlek på denna plats voro obetydliga. Kostnaderna blevo också därefter. Det är i allmänhet mindre känt att det var med hjälp av franskt kapital, som Gdynia byggdes, och sannolikt äro stora summor fortfarande investerade där. Ett med Stortyskland inkorporerat Danzig, och ännu mera om därtill lägges polska korridoren med Gdynia, kommer att betyda ej blott en politisk utan även en ekonomisk förlust för Frankrike.

Flera orsaker samverkade, då Polen beslöt bygga sin nya hamn vid Östersjön. En sådan var, att det ju förut icke fanns någon *polisk* hamn, eftersom Danzig var »fristat». Detta innebar, enligt Versaillesfördraget, att där icke fick finnas någon örlogshamn. Överhuvud får, enligt samma numera bortglömda bestämmelser, fristaten Danzig icke vara befäst, något som kan vara intressant att erinra sig just i dessa dagar. Gdynia blev bas för den polska flottan, som visserligen är obetydlig och redan oskadliggjorts, men som i alla fall ville vara ett synligt bevis på Polens önskan att vara en Östersjömakt. En annan orsak var säkerligen, att fortvaron av protysk agitation i fristatsgebitet och den framtida ovissheten rörande dess politiska öde gjorde det till ett vitalt intresse för Polen att i tid söka tillförsäkra sig en reserv för Danzigs handelshamn.

Verkningarna för Danzig av Gdynias tillkomst och uppblomstring visade sig snart. Hamnen i Gdynia började byggas 1924. De första åren visa blott obetydliga siffror. Sammanlagda summan av in- och utförda varor var 1926 endast 0,4 mill. ton. Efter två år, 1928, då siffrorna i Danzig nådde sitt maximum, hade Gdynia 1,9 mill. ton. Med undantag av krisåret 1932 ha dessa siffror sedermera befunnit sig i ständigt stigande. 1933 voro de uppe i 6,1 mill. och 1938 i 9,1 mill. Samtidigt sjönko motsvarande siffror för Danzigs del. Sedan de 1928 varit uppe i 8,6 mill. ton kommo de 1933 ned i 5,1 mill. för att 1938 åter ha stigit till 7,1 mill. För båda hamnarna äro siffrorna för expor-

ten betydligt högre än för importen. Endast i fråga om antalet utgående fartyg har Danzig alltsedan 1933, då Gdynia låg något före, överflyglat den senare hamnen; 1938 gingo således 13,186 fartyg in i Danzigs hamn och 12,990 i Gdynias. Men nettoregistertantalet var 9,3 mill. resp. 12,9 mill. Gdynia hade alltså definitivt gått om Danzig.

Stegringen i siffrorna för Danzig efter 1933 har tillkommit efter direkta ingripanden från myndigheternas sida i Danzig. Redan 1930 framställde Danzigs regering klagomål hos Nationernas förbunds kommissarie i Danzig. Staden ansåg sig genom fredsfördraget ha fått rätt till att dess hamn skulle fullständigt utnyttjas av den polska staten. Något resultat medförde emellertid denna klagan icke, och siffrorna för Danzigs hamn sjönko mot sitt ovan anförda minimum 1933. Detta år fick Danzig sin nationalsocialistiska regering. Denna inledde direkta förhandlingar med Polen. Mot att Danzig avstod från sin juridiska rätt till anspråk på polska varor för sin transitohandel, tillförsäkrade polska staten Danzig rätt till samma tilldelning av den polska in- och utförseln som Gdynia. Denna överenskommelse ingicks i augusti 1933 och kompletterades genom en ny traktat av den 5 januari 1937. Dessa traktater syftade till att ge Danzig och Gdynia varor av samma kvantitet och kvalitet. Efter överenskommelsen 1933 har, som de ovan anförda siffrorna visat, en förbättring också inträtt för Danzigs del. Visserligen klagade staden fortfarande över, att Gdynia hade en större procent av handeln än Danzig. Men än starkare voro klagomålen över att värdet av dessa varor och deras typ var olika. 1938 års siffror voro sålunda: Av det sammanlagda värdet av Polens utrikeshandel 1938 gick mer än 62 % över de båda hamnarna Danzig och Gdynia. Men medan 47,6 % gick över den senare staden, utgjorde Danzigs andel däri 15,1 %. Även varornas typ betyder mycket, och mera än man i första ögonblicket lägger märke till, detta icke minst för det rationella utnyttjandet av magasin och andra anläggningar i en hamn. Omsättningen i en hamn är icke blott beroende av storleken av in- och utgående tonnage, utan också av vad detta tonnage förmedlar. De varor, som ge de största inkomsterna för hamnen, är stycke godset. Detta leddes i stor utsträckning över Gdynia. Medan stycke godset i Gdynia upptog 47 % av hela omsättningen i hamnen, var samma siffra för Danzig endast 21 % (år 1938). Som exempel kan nämnas, att införseln över Danzigs hamn 1938 steg till 1,5 mill. ton, men av dessa voro något över 1 mill. malm och svavelkis, alltså varor av förhållandevis mindre värde; deras lossning sker övervägande på maskinell väg, arbetarna bli obetydligt utnyttjade, och magasin och andra hamnbyggnader komma icke till användning.

En kompensations för hamnens minskade användning kunde Danzig tänkas ha fått i flodtrafiken på Weichsel. Denna har dock åtminstone delvis uteblivit. Tyskarna ha som bekant alltid så långt som möjligt utnyttjat sina floder som trafikmedel, icke minst för att på dem transportera tyngre gods. Polen däremot har understött sina järnvägar, och det polska järnvägsnätet har utvecklats, säkerligen till en

del på bekostnad av de forna vattenvägarna. Det viktigaste ledet härvid när det gäller Östersjöområdet har varit byggandet av den nya järnvägen genom polska korridoren till Gdynia, som förr hade sin enda järnvägsförbindelse över Danzig. Även härigenom kan Polen sägas ha velat gardera sig för Danzigs övergång till Tyskland.

En annan fråga är, om Danzig i jämförelse med de riktstyska hamnarna vunnit eller förlorat på Polens frigörelse. Det bör härvid erinras om att Danzig efter Polens delning gick starkt tillbaka som sjöfarts- och handelsstad. När världshandeln vid slutet av 1800-talet började starkt växa, kunde Danzig ej hålla jämna steg med en annan jämförlig tysk Östersjöhamn, Stettin. Medan varuomsättningen omkring 1880 varit ungefär lika stor i de bägge hamnarna, steg den 1880—1913 till inemot det femdubbla i Stettin men hade ej ens fördubblats i Danzig. Om jämförelser göras mellan åren före världskriget och 1937, visar det sig att ökningen av omsättningen i Hamburgs och Bremens hamnar höll sig omkring 10 procent och i Stettins hamn omkring 50 procent, medan densamma i Danzig betydligt översteg 200 procent. (Omsättningen i Danzig 1913 var 2,1 mill. ton.) Denna uppblomstring i Danzig bekräftas även av yrkesstatistikens siffror om stegringen av antalet industriellt och merkantilt anställda, liksom av den starka stegringen av antalet registrerade firmor och bolag. Medan de tyska hamnarna lidit av de allbekanta svårigheterna för Tysklands utrikeshandel, har Danzig — trots Gdynias konkurrens — ostridigt profiterat av det ekonomiska uppsving, som kännetecknat det nya Polen och som säkerligen skulle ytterligare ha tilltagit, om kriget ej satt stopp för industrialiseringsplanerna. I detta hänseende har utvecklingen varit densamma i Danzig som i Memel, där hamnen och det gamla fristatsområdet gynnades av litauernas aktiverade utrikeshandel.

Turkiet efter Atatürks död. När Atatürk den 10 november 1938 gick ur tiden emot sågs valet av hans efterträdare med stor spänning både inom och utom Turkiet. En ganska allmän uppfattning var att arméchefen, general Fevzi Çakmak närmast skulle komma i fråga, och det väckte därför ett visst uppseende när det i stället blev Ismet İnönü, den tidigare konseljpresidenten. Denne hade varit Atatürks högra hand under uppbyggnadsarbetet, han hade stridit tillsammans med honom mot grekerna under frihetskriget, och det var han som med stor framgång lett den turkiska delegationens arbete under fredsförhandlingarna i Lausanne. Han hade alltså alla kvalifikationer för sin post. Mellan 1923—37 var han konseljpresident. Att han det sistnämnda året demissionerade, för att efterträdas av Celal Bayar, har tillskrivits personliga meningsskiljaktigheter mellan honom och Atatürk, som väl dock knappast inverkade allvarigare på det goda förhållande, som alltid rått mellan de båda vapenbröderna. Ismet İnönü har i varje fall icke efter det att han tillträtt presidentposten på något sätt låtit undfalla sig något, som kan tydas i den riktningen.

Turkiet har under den korta tid som Ismet İnönü suttit vid styret genom världshändelsernas spel kommit i centrum för det allmänna intresset och delvis kommit att intaga en nyckelposition i utrikespolitiskt avseende. En översikt av händelserna kan kanske därför vara av intresse.

Inrikespolitiskt sett voro knappast några större överraskningar att vänta. Ismet İnönü, som under femton år troget stött Atatürks reformpolitik, skulle ganska självfallet också fortsätta den. En del omplaceringar på de högre posterna följde ganska snart efter Ismet İnönüs val till president. Celal Bayar avgick som ministerpresident i januari 1939 och efterföljdes av Refik Saydam. Vid valen till den nya nationalförsamlingen i mars 1939 återvaldes 294 av de tidigare 399 deputerade. Detta betyder en ganska kraftig utrensning inom nationalförsamlingen, men denna utrensning följer icke partipolitiska linjer, då Turkiet officiellt endast har ett parti, det republikanska folkpartiet. Snarare ha personliga hänsyn inverkat. Många av de politiska strebrar, som begagnat sig av Atatürks svagheter under senare delen av hans levnad, ha fått se sin politiska karriär stäckt efter valen i mars.

En viktig tendens i det turkiska inre-politiska livet är att anteckna. Som förut nämnts regeras Turkiet av det republikanska folkpartiet, vars president är republikens president. Atatürk önskade en så intim kontakt som möjligt mellan staten och partiet. För tre år sedan beslöts därför att inrikesministern skulle vara generalsekreterare och att guvernörerna i provinserna skulle vara distriktschefer i partiet. Denna ordning syftade åt att samordna stat och parti i största möjliga utsträckning. I juli i år har emellertid denna förordning åter upphävts. Det räcker nu för generalsekreteraren, att han är medlem av partiet. Denna förändring anses vara ett steg mot en parlamentarisk demokrati, liksom att folkpartiet ungefär samtidigt har tillåtit uppkomsten av ett nytt självständigt politiskt parti (med oppositionell inställning). Närmare uppgifter om detta föreligga dock ej ännu. Atatürk företog 1930 ett steg i samma riktning, då han tillät bildandet av ett oppositionellt parti. Detta blev dock av mycket kort varaktighet, eftersom häftiga inrepolitiska strider följde. Det återstår nu att se, om Turkiet, i runt tal tio år senare, är moget för denna politiska frihet.

Ett av de stora slagorden i Atatürks Turkiet var etatismen, principen om att statens intressen skulle gå före alla individuella intressen, om de nu företräddes av privatpersoner, bolag eller sammanslutningar av annan art. Utvecklingen under Ismet İnönü tenderar tydligen till ett uppmjukande av denna princip. I en artikel i den stora Ankara-tidningen *Ulus* framfördes nyligen i en ledare den åsikten, att etatismen aldrig var avsedd att vara något instrument för ett undertryckande av den privata företagsamheten. Den kom till under Atatürk, därför att han insåg, att Turkiets ekonomiska intressen icke tillräckligt kunde tillvaratagas av privat initiativ. Detta i sin tur berodde till en del därpå, att de grekiska och armeniska affärsmännen

under och efter frihetskriget i stor utsträckning lämnade landet eller sågo sin verksamhet inför den nya nationalismen inskränkt. Vidare låg en stor del av handeln och industrien tidigare i händerna på utländska syndikat. Vid avvecklingen av dessa funnos inga privata turkiska firmor, som voro kompetenta att övertaga rörelsen. Staten måste alltså träda in. Nu kungör skribenten i Ulus, att den ekonomiska företagsamheten i landet i huvudsak vilar på privatintressets grund. Staten kommer i andra hand. För var dag som går skall det privata intresset i jordbruk, industri, handel och transportväsen bli allt starkare. Etatismen kommer att verka som en övervakare — som tillförne — men den skall icke längre stå i förgrunden.

Denna utveckling jämte den tidigare berörda uppmjukningen i det parlamentariska livet ger vissa riktlinjer för utvecklingen i det kommande. Frågan är om icke Ismet İnönü redan nu har visat sig vara betydligt mera radikal än vad Atatürk någonsin vågade vara.

I utrikespolitiskt avseende har Turkiet på kort tid kommit att intaga en nyckelposition.

Det är inget tvivel om att Tyskland har lidit ett avsevärt nederlag i sin politik gent emot Turkiet. Trots att Atatürk från första början aldrig hade några sympatier för Tyskland, insåg han dock den roll tyska tekniker och ingenjörer kunde spela vid uppbyggandet av landet, och från första början kom Tyskland in ganska väl på den turkiska marknaden. Därifrån var dock steget långt till ett politiskt inflytande i Turkiet. Efter Hitlers seger i Tyskland började dock så småningom de tyska strävandena efter politisk och ekonomisk hegemoni att via Östeuropa nå Turkiet. Goda propaganda-instrument hade man härvidlag bl. a. i de talrika turkiska studenter, som studerade vid tyska universitet och högskolor. Deras roll är i allmänhet underskattad. Från 1935 var Tysklands inflytande oerhört starkt på den turkiska marknaden, men samtidigt iakttog dock turkarna en synnerligen försiktig hållning i politiskt avseende. Våren 1938 godtog sålunda icke von Papen som sändebud i Ankara (han mottogs dock i maj 1939). Han hade icke bästa anseende i Turkiet efter sin mission i Österrike. Ockupationen av Tjeckoslovakien och det tyska handelsultimatum till Rumänien parat med den starka utbyggnaden av axeln Berlin-Rom lade grunden till det engelsk-turkiska avtalet av den 12 maj 1939, vari Turkiet stängde dörren för den tyska expansionen — politiskt och efter hand även ekonomiskt. Det som påskyndade avtalet var utan tvivel den italienska ockupationen av Albanien på långfredagen, då Turkiet kände sig ha sin störste fiende in på portarna. Italiens närhet var redan förut hotande, i synnerhet på de välbefästa Tolvöarna utanför den turkiska västkusten.

Det engelsk-turkiska avtalet innebär att de brittiska och turkiska regeringarna i händelse av en angreppshandling, som leder till krig i Medelhavsområdet, äro beredda att samarbeta och ge varandra all hjälp och allt bistånd. Det var samtidigt en god förberedelse till det rysk-engelska avtal, som den engelsk-franska politiken eftersträvade, då Turkiet och Ryssland sedan länge stodo på bästa fot med var-

andra och hade sina ömsesidiga förhållanden uppordnade genom fördragen i Paris av 1925 och 1935. Turkiets ställning var vidare stark i Främre Orienten, där det skamfilade engelska anseendet behövde förbättras. Turkiet är nämligen den ledande makten i den s. k. Saabad-pakten av 1937, som dessutom innefattar Iran, Iraq och Afghanistan. Därmed har England i händelse av krig säkrat en kedja av välsinnade, eller i varje fall passiva, stater från Medelhavet till Indien. Passagen till Indien torde därigenom vara fri över land, även om Suez-kanalen skulle stängas. Slutligen lämnar fördraget engelska och franska flottan fri passage till Svarta havet och därmed möjlighet för England att uppfylla sina garantier till Rumänien i händelse av krig. Dess betydelse för engelsk hjälp åt Polen över Rumänien bör naturligtvis ej heller underskattas.

England var tidigare icke någon särskilt gynnad nation i Turkiet. Tvärtom — många turkar erinrade sig ännu den engelska flottans besök i Konstantinopel 1918 och att England deltagit i uppdelandet av Turkiet efter världskriget. Men inför de fördelar, som erbjudit sig genom pakten med England, är allt sådant glömt. Turkiska studie-delegationer ha redan besökt England och vice versa. I augusti besökte överbefälhavaren för engelska Medelhavsflottan Sir Andrew Cunningham Ankara och för tillfället hålla engelska och turkiska militärer på med överläggningar om gemensamma försvarsproblem.

Turkiet gick självfallet icke med på den engelska pakten utan löften om belöningar. Den första kom ganska snart och den var basis för den turkisk-franska pakt, som måste följa på den engelsk-turkiska: Hatay-områdets införlivande med Turkiet. Detta var ett fransk mandatområde i norra Syrien, som Turkiet sedan länge önskat tillbaka, då befolkningen till största delen bestod av turkar och då inom Hatay låg en av östra Medelhavets bästa hamnar, Alexandrette, som nu håller på att utbyggas till en stark örlogsbas. Det fransk-turkiska avtalet är daterat den 23 juni. Den 22 juli marscherade de sista franska trupperna ut och Hatay var turkiskt. Mandatområdet överlämnades utan någon som helst konferens i N. F., vilket missförhållande skarpt påtalas i syriska kretsar, självfallet utan resultat.

Hatay var det synliga priset för den fransk-turkisk-engelska vänskapen. Det torde inte vara alltför djärvt att gissa att ytterligare landavträdelser äro obligatoriska i händelse av ett lyckligt krig med Italien. Tolvöarna jämte andra öar in på den turkiska kusten, som nu tillhöra Italien, kunna med säkerhet anses ha varit nämnda under förhandlingarna. Tanken på att uppnå den s. k. Eufratgränsen har säkerligen aldrig helt uppgivits av Turkiet och detta skulle eventuellt i framtiden medföra att Frankrike finge avstå ytterligare en del områden i Nordsyrien. I en för England kritisk situation skulle det vidare ej alls vara ägnat att förvåna, om Mosulfrågan på nytt toges upp till prövning. Den löstes 1926 till Englands förmån, men turkarna ha aldrig upphört att betrakta denna lösning som en orättvisa.

Sedan ovanstående skrivits har den rysk-tyska nonaggressionspakten ingåtts och de engelsk-fransk-ryska förhandlingarna i Moskva

Dagens frågor

definitivt strandat. Den 2 september mottog Ismet Inönü den brittiske ambassadören i Ankara, som överlämnade ett personligt budskap från konungen av England, vari denne »med djup tillfredsställelse konstaterar vänskapsbanden mellan de turkiska och engelska folken». Inönü framförde liknande synpunkter och enligt uppgift erhöi ambassadören även försäkringar om att Turkiet kommer att förbli »fredsfronten» troget och fortfarande stå vid Englands och Frankrikes sida. Den närmaste utvecklingen får utvisa om detta kommer att ha någon inverkan på den rysk-turkiska vänskapen.
